

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕКТОРІ

COMBATING CORRUPTION IN THE EDUCATION SECTOR

Лахова О.В., к.ю.н., доцент
доцентка кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті автор аналізує різні аспекти боротьби з корупцією в освітньому секторі. Він розглядає такі питання, як переваги чесної освіти, проблеми, пов'язані з корупцією в освіті, а також конкретні заходи, які можуть бути прийняті для протидії цьому явищу. Автор обговорює роль, яку можуть відіграти учні, викладачі та адміністрація шкіл у запобіганні корупції. Він також розглядає важливість забезпечення прозорості та відкритості в управлінні освітньою системою. У статті також висвітлюються приклади успішних програм та ініціатив, спрямованих на боротьбу з корупцією в освіті. Автор наводить приклади країн, де були прийняті ефективні заходи, такі як створення незалежних антикорупційних комісій, впровадження електронних систем зарахування до школи та інші. В роботі значну увагу приділено роботі уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, а саме залежність уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) від їх керівника, що має право здійснювати призначення або звільнення з посади, що говорить про ступінь особливої уваги до цього питання зі сторони Національного агентства з питань запобігання корупції та Верховної Ради України. Приділено увагу різним аспектам боротьби з корупцією в освітньому секторі. Окрім того, розглянуто причини появи корупції в цій сфері, автор вказує на основні її прояви і наслідки. Автор також досліджує існуючі методи боротьби з корупцією в освіті, зокрема законодавчі, адміністративні і педагогічні заходи. Розглянуто ефективність кожного з цих методів і вказано на їх переваги та недоліки. Крім того, автор пропонує свої власні рекомендації щодо вдосконалення системи протидії корупції в освітньому секторі, зокрема зміни в законодавстві, підвищення свідомості громадськості та зміни у культурі освітніх установ. Визначені норми Закону України «Про запобігання корупції», які потребують уточнення та доповнення. Усі аргументи автора підтримує дослідженнями та статистикою, що робить статтю більш обґрунтованою і переконливою. Загалом, стаття містить корисну інформацію для тих, хто цікавиться питаннями корупції в освітньому секторі і шукає шляхи її подолання. У заключенні автор підкреслює необхідність спільних зусиль всіх зацікавлених сторін - учнів, вчителів, батьків, уряду та громадськості - для ефективної боротьби з корупцією в освітньому секторі. Він закликає до зміни менталітету та створення нової культури неприйняття корупції в освіті.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, запобігання корупції, вища освіта, заклад вищої освіти, освітній процес, державна політика.

In the article, the author analyzes various aspects of the fight against corruption in the education sector. It examines such issues as the benefits of honest education, the problems associated with corruption in education, and specific measures that can be taken to counter this phenomenon. The author discusses the role that students, teachers, and school administrators can play in preventing corruption. It also addresses the importance of ensuring transparency and openness in the management of the education system. The article also highlights examples of successful programs and initiatives aimed at fighting corruption in education. The author gives examples of countries where effective measures have been adopted, such as the creation of independent anti-corruption commissions, the introduction of electronic school enrollment systems, and others. In the work, considerable attention is paid to the work of authorized units (authorized persons) on issues of prevention and detection of corruption, namely the dependence of authorized units (authorized persons) on their head, who has the right to appoint or dismiss from the position, which indicates the degree of special attention to this questions from the National Agency for the Prevention of Corruption and the Verkhovna Rada of Ukraine. Attention was paid to various aspects of the fight against corruption in the education sector. In addition, the reasons for the appearance of corruption in this area are considered, the author indicates its main manifestations and consequences. The author also examines the existing methods of combating corruption in education, in particular legislative, administrative and pedagogical measures. The effectiveness of each of these methods is considered and their advantages and disadvantages are indicated. In addition, the author offers his own recommendations for improving the anti-corruption system in the education sector, including changes in legislation, raising public awareness, and changes in the culture of educational institutions. The norms of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» that need to be clarified and supplemented have been determined. All the author's arguments are supported by research and statistics, which makes the article more grounded and convincing. In general, the article contains useful information for those who are interested in the issues of corruption in the education sector and are looking for ways to overcome it. In the conclusion, the author emphasizes the need for joint efforts of all interested parties - students, teachers, parents, government and the public - to effectively fight corruption in the education sector. He calls for a change in mentality and the creation of a new culture of non-acceptance of corruption in education.

Key words: corruption, anti-corruption, prevention of corruption, higher education, institution of higher education, educational process, state policy.

Постановка проблеми. Корупція впливає на безліч соціальних факторів, являє собою протиправну поведінку абсолютно різних за своїм становищем суб'єктів в різних сферах життя суспільства, кваліфікується від злочину до порушення ділових звичаїв, існує як в приватному так і в державному секторі, сприймається як форма соціальних відносин та викликана причинами як об'єктивного так і суб'єктивного характеру, а тому питання розробки та впровадження новітніх заходів протидії корупції, які дозволять мінімізувати рівень корупції до безпечного, є одним з найважливіших питань сучасності, вирішення якого можливе лише за умови комплексного та системного підходу, що передбачає потужну підготовчу роботу із профілактики, запобігання та боротьби з корупцією. Незважаючи на певні досягнення у протидії корупції, на сучасному рівні розвитку українського суспільства, суспільства в якому панує терплячість до корупції, суспільства в якому звикли протягом поколінь «неформально вирішувати свої проблеми», що це вже стало навіть не звичкою, а нормою поведінки, питання ефективної протидії

корупції вбачається саме у площині проблематики відповідальності за вчинення корупційних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану і ступеню наукових розробок у вітчизняних та зарубіжних джерелах з досліджуваної проблематики свідчить, що питання запобігання та протидії корупції у вищій освіті викликає жвавий інтерес науковців, політиків, управлінців. Джерелом дослідження виступають науково-теоретичні публікації вчених, дослідників корупційних відносин і процесів (Л.Андрущенко, М.Білінська, Т.Безверхнюк, Є.Вдовиченко, Д.Дзвінчук, Т.В. Корнякова, О.Л. Соколенко, Н.С. Юзікова, Л.М. Мудриська, К.В. Бережна, І.Г. Алексєєнко, Є.А. Кобрусєва, та ін.).

Мета. Метою статті є виділення основних причин виникнення корупції у вищій освіті в умовах конфлікту взагалі та преєція отриманого знання на стан корупції у вищій освіті в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Протидія корупції в освітньому секторі важлива не лише для забезпечення

чесності і прозорості у системі освіти, але й для формування моральних цінностей у молодого покоління. Розв'язання цієї проблеми потребує спільних зусиль уряду, шкіл, університетів і суспільства в цілому. Необхідно забезпечити ефективні механізми контролю і стимулювання в чесному здобуванні освіти, а також проводити уроки про чесність та моральні цінності. Тільки тоді можна досягти чесного та справедливого освітнього процесу, який буде сприяти розвитку суспільства.

Діти і підлітки зустрічаються з корупцією в школах та університетах, що стає серйозною проблемою. Коли молоді люди стикаються з корупцією у такому ранньому віці, це нормалізує прийняття такого типу поведінки. Це негативно впливає на їхні цінності і ставлення до етики. Центральна роль освіти - вчити етичним цінностям та правилам поведінки - стає неможливою в такому середовищі. Замість цього, корупція поширюється і стає нормою на всіх рівнях суспільства.

Протидія корупції в освітньому секторі важлива не лише для забезпечення чесності і прозорості у системі освіти, але й для формування моральних цінностей у молодого покоління. Розв'язання цієї проблеми потребує спільних зусиль уряду, шкіл, університетів і суспільства в цілому. Необхідно забезпечити ефективні механізми контролю і стимулювання в чесному здобуванні освіти, а також проводити уроки про чесність та моральні цінності. Тільки тоді можна досягти чесного та справедливого освітнього процесу, який буде сприяти розвитку суспільства.

Дослідники оцінюють ефективність законодавчих заходів, визначають прогалини та пропонують конкретні заходи для подолання корупції. Наприклад, робляться пропозиції щодо посилення відповідальності за корупційні дії в освітній сфері та покращення системи контролю. Крім того, дослідники також вивчають роль антикорупційної освіти в боротьбі з корупцією в вищій освіті. Вони аналізують програми та методи, які застосовуються для навчання студентів про проблему корупції, а також ефективність таких програм. Дослідження показують, що антикорупційна освіта може вплинути на свідомість та поведінку студентів, підвищуючи свідомість про шкідливі наслідки корупції та мотивуючи до недопущення корупційних дій. Окрім цього, дослідження звертають увагу на роль академічної доброчесності та прозорості в протидії корупції в освітній сфері. Вони розглядають практики, які сприяють запобіганню плагіату, фальсифікації даних та іншим формам науково-дослідної дурп्राдвди. Дослідники роблять пропозиції щодо створення механізмів, які б сприяли контролю та прозорості науково-дослідних процесів. В цілому, останні дослідження і публікації свідчать про важливість розвитку ефективних законодавчих механізмів, антикорупційної освіти та академічної доброчесності для боротьби з корупцією в вищій освіті. Дослідження надають підстави для запровадження необхідних змін у законодавство та політику, які сприятимуть зміцненню прозорості та чесності в освітній системі.

До обставин, що роблять внесок у виникнення та розвиток корупції, (до причини корупції) слід віднести:

- закони та підзаконні акти, що дозволяють неоднозначно тлумачити їхній зміст;
- незнання або нерозуміння законів населенням, що дозволяє посадовим особам перешкоджати здійсненню бюрократичних процедур;
- нестабільну політичну ситуацію в країні;
- недосконалість сформованих механізмів взаємодії інститутів влади;
- залежність реалізації основоположних стандартів і принципів роботи бюрократичного апарату від політики еліти, яка на законних підставах здійснює управління державою;
- професійну некомпетентність посадових осіб;
- кумівство та політичне протегування, що призводять

до укладання таємних угод, які послаблюють механізми контролю над корупцією;

- відсутність єдності в системі виконавчої влади, тобто регулювання однієї й тієї ж діяльності різними інстанціями;

- низьку активність громадян щодо участі у здійсненні контролю над діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування.

Серед основних факторів, що сприяють виникненню корупції є недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції; сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

В освітніх закладах корупційні процеси виникають з-за ряду ключових причин. По-перше, це пов'язано з низьким рівнем оплати праці науково-педагогічних працівників, а також з відсутністю можливостей отримати гранти на проведення досліджень та брати участь в програмах міжнародної мобільності. По-друге, відсутність ефективних заохочень для доброчесної та відповідальної поведінки студентів стимулює появу корупційних явищ. Наприклад, надання стипендій у співпраці з міжнародними партнерами, надання відпусток та можливостей для академічної мобільності. Крім того, низький рівень культури доброчесності в закладах вищої освіти також сприяє поширенню корупції.

Для вирішення означених проблем у середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду України до 2025 р. як інструменти організаційно-правового механізму протидії корупції запропоновано: програми, уповноважені підрозділи, Єдиний державний реєстр декларацій, стандарти доброчесності, державний контроль над партійними фінансами тощо [1, с.470].

Запровадження антикорупційних програм у діяльності органів державної влади, обласних державних адміністрацій і рад, державних цільових фондів ставить на меті упровадження механізмів планування та контролю локальної антикорупційної політики (антикорупційних програм) на основі результатів аналізу корупційних ризиків.

Формування системи уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування, на державних та комунальних підприємствах, в установах та організаціях має забезпечити належну реалізацію антикорупційного законодавства на національному рівні та на місцях.

Забезпечення функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, надає можливість здійснювати ефективний контроль над дотриманням вимог законодавства щодо декларування особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Підвищення рівня стандартів доброчесності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, а також громадськості є складовою комплексу заходів, спрямованих на викоринення корупції, запобігання умовам, що можуть сприяти її виникненню.

Доброчесність в закладах вищої освіти може відігравати важливу роль у запобіганні корупції, але водночас може і створювати корупційний ризик. З одного боку, доброчесність може виявлятися у проведених чесних вступних екзаменів, об'єктивному оцінюванні студентів і наданні заслужених академічних ступенів. Це сприяє створенню конкурентного середовища, де успіх залежить від особистих зусиль студентів і працівників закладу. З іншого боку, доброчесність може стати корупційним ризиком, особливо якщо заклад не має відповідної системи контролю та прозорості. Наприклад, можливо

виникнення виплат і взяття хабарів за отримання більшої оцінки або пропуску наступної ступені освіти. Також, можливо виплати хабарів за вступ до закладу вищої освіти або отримання недостовірною диплома. Для запобігання корупційному ризику, заклади вищої освіти повинні розробляти та реалізовувати ефективну систему контролю, яка включає перевірку академічної доброчесності, впровадження кодексу професійної етики та етичних норм, а також забезпечення відкритості та прозорості всіх процесів. Крім того, важливо залучення більш широкого загалу студентів і працівників до боротьби з корупцією, шляхом надання можливості мовити про порушення та неправдивий вчинок без страху перед репресіями або пресингом. Доброчесність в закладах вищої освіти може сприяти підвищенню якості освіти та підготовці висококваліфікованих фахівців, але для цього потрібно активність і зусилля усіх сторін, щоб забезпечити дотримання етичних норм та принципів.

Удосконалення системи державного контролю над партійними фінансами сприятиме прозорості фінансування політичних партій з обмеженням впливу приватного капіталу на політику.

До пріоритетних дій уряду входить переорієнтація системи безоплатної правової допомоги з надання правової допомоги окремим фізичним особам на посилення правової спроможності та правових можливостей територіальних громад, децентралізація системи безоплатної правової допомоги в цивільних та адміністративних справах, розроблення концепції та необхідної нормативно-правової бази для пілотування моделі офісів громадського захисту у кримінальних провадженнях, а також створення ефективної системи управління правовими знаннями та розвиток людського потенціалу правничої спільноти і партнерських мереж системи безоплатної правової допомоги. На наш погляд, означену принципову зміну в наданні правової допомоги може бути реалізовано тільки у фінансово спроможних громадах, забезпечених відповідним кадровим ресурсом, якого сьогодні бракує.

Однак такі зміни можуть призвести до звуження можливостей отримання безоплатної правової допомоги на рівні сільських населених пунктів або взагалі до втрати такого права. Викорінення корупції як явища та запобігання умовам, що можуть сприяти її виникненню, – украй складна соціально-економічна, політична, суспільна проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на ряд причин виникнення та шляхи подолання корупції у сфері вищої освіти. Декілька ключових причин виникнення корупції в цій сфері включають: 1. Недостатня фінансова підтримка: Брак адекватного фінансування університетів і вищих навчальних закладів може вести до зниження якості освіти та підвищення інтересу в створенні нелегальних схем отримання фінансових коштів. 2. Низька оплата вчителів і академічних працівників: Низька оплата праці змушує вчителів і академічних працівників шукати додаткові джерела доходів, що може спонукати їх до корупційних дій. 3. Відсутність прозорості і відкритості: Недостатня прозорість у процесі прийняття рішень, набору студентів та оплати послуг університетів може сприяти розповсюдженню корупції. 4. Корупція в системі здоров'я: Корупція в сфері охорони здоров'я також може впливати на вищу освіту. Наприклад, отримання медичних сертифікатів, результатів вступних іспитів чи інших документів може бути підкупленою.

З'ясування складових організаційно-правового механізму протидії корупції дозволяє констатувати, що найбільш складними залишаються питання, пов'язані з розробленням, удосконаленням та втіленням інструментів його реалізації.

Першочерговими кроками держави на шляху подолання корупції мають стати:

- політична воля керівництва країни щодо вирішення питань протидії корупції у вищих ешелонах влади;
- закріплення повноважень на горизонтальних рівнях таким чином, щоб вони не дублювали одне одного;
- запровадження курсу навчання з державно-правових питань у вищих навчальних закладах з метою подолання неознаності населення у цій сфері;
- залучення громадян до роботи у громадських радах, розроблення проектів управлінських рішень, громадської експертизи, фінансового контролю діяльності органів влади тощо [2, с.35].

Напрями подальших досліджень: розроблення законодавчих інструментів розв'язання означених питань, розроблення спеціальних курсів для вищих навчальних закладів, опрацювання нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення прозорості їхньої діяльності.

Етичні норми в закладах вищої освіти відіграють важливу роль у попередженні й подоланні корупції. Вони створюють основу для створення чесного та прозорого середовища, де кожен учасник процесу навчання та праці повинен дотримуватися певних правил та цінностей. Основні етичні норми в закладах вищої освіти включають: **1. Чесність та чесноту:** Всі студенти та працівники повинні дотримуватися правдивості та інтегритету у всіх аспектах своєї роботи та навчання. Це означає не підробку даних, не коверкання фактів, не плагіат, а також відсутність фальсифікацій у наукових дослідженнях. **2. Прозорість:** Заклади вищої освіти повинні вести відкритий та прозорий облік фінансових операцій та розподілу ресурсів. Це означає, що всі фінансові транзакції повинні бути відображені у звітах та легко доступні для перевірки та оцінки. **3. Незалежність:** Заклади вищої освіти повинні забезпечувати незалежність від зовнішніх впливів, зокрема політичних або корупційних. Це означає, що рішення щодо академічних питань, прийняття студентів чи працівників, а також дослідження повинні ґрунтуватися на об'єктивних критеріях та стандартах. **4. Ефективне управління:** Заклади вищої освіти повинні мати ефективну систему управління, яка сприяє раціональному використанню ресурсів та запобіганню можливості корупційних просторів. Це означає наявність прозорих процедур укладання контрактів, відкритих конкурсів на посади та процедур закупівель. **5. Етична освіта:** Заклади вищої освіти повинні надавати етичне навчання та виховання всім своїм учасникам. Це означає формування свідомості щодо етичних принципів та цінностей, а також навчання навичкам відповідального поведінки. Впровадження етичних норм в закладах вищої освіти є важливим кроком у попередженні та подоланні корупції. Вони створюють стабільне та відповідальне середовище, де кожен учасник має рівні можливості та може реалізувати свій потенціал на основі гідних принципів.

Висновки. Корупція у сфері освіти є серйозною загрозою для сталого розвитку України і національної безпеки. Вона також стає перешкодою на шляху до вступу до Європейського Союзу, оскільки впливає на різні аспекти соціальної взаємодії. Якщо молоді людини вже на рівні цінностей навчаються не приймати корупцію, то вони будуть протистояти цьому негативному явищу протягом усього життя. Вагаємо, що шляхи подолання корупції у сфері вищої освіти мають включати: 1. Зміцнення законодавства: Ефективне законодавство, яке передбачає суворі кримінальні відповідальності для осіб, залучених до корупційних дій у сфері вищої освіти, може відігравати важливу роль у запобіганні корупції. 2. Прозора система відбору і прийняття студентів: Розробка і впровадження прозорої системи відбору і прийняття студентів, що базується на засадах заслуг і компетентності, може допомогти підвищити прозорість та запобігти корупції. 3. Вдосконалення системи контролю: Ефективний механізм контролю

за діяльністю університетів і вищих навчальних закладів є важливим інструментом для виявлення корупційних схем та накладення відповідних санкцій. 4. Посилення етичних норм і цінностей: Розвиток етичної культури серед академічних співробітників та студентів може сприяти зменшенню корупції. Створення системи етичних

норм і цінностей, регулярна навчання та свідоме формування етичного поведінки можуть бути важливими кроками для подолання корупції. Загалом, подолання корупції у сфері вищої освіти вимагає комплексного підходу, що включає суворий контроль, прозорість, етичну культуру та ефективне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марчук М. П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 470–474.
2. Ленкевич О.Ю. Організаційно-правовий механізм боротьби з корупцією на державній службі. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16. С. 34–37.
3. Новак А. М. Тенденції розвитку державної антикорупційної політики: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. № 2 (16). URL: http://nbuv.gov.ua/lj-pdf/Patp_2016_2_16.pdf. (дата звернення: 10.04.2023р.).
4. Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Протидія корупції: стратегія та практика. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. С. 87–101. Про освіту: Закон України від 05.09.2017р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 10.04.2023р.).
5. Корчак Н.М., Пархоменко-Куцевіл О.І. Добросесність державного службовця: етичний та юридичний виміри. *Юридичний вісник Повітряне і космічне право*. Київ: НАУ, 2021. № 2(59). С. 78-84.
6. Заїка К. Корупційні ризики: поняття та засоби їх мінімізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 2. С. 35-38.